

DANUTA KRZEMIŃSKA

SAMOUBEZPIECZENIE I UBEZPIECZENIE ODPOWIEDZIALNOŚCI KONTRAKTOWEJ MIĘDZY PRZEDSIĘBIORSTWAMI

I. WPROWADZENIE

W niniejszym artykule zajęłam się aktualnym obecnie zagadnieniem ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej. Temat ten podjęty został w kontekście samoubezpieczenia, które m.in. stosować mogą kontrahenci, jeżeli nie kalkuluje się im ubezpieczenie. Samoubezpieczenie i ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej stosować mogą przedsiębiorstwa, aby nie doznać zbyt wielkiego uszczerbku w razie konieczności naprawienia kontrahentom szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązań umownych.

Ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej jako rodzaj ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej był u nas do niedawna mało stosowany w praktyce. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej kontraktowej, choć znane teorii i praktyce ubezpieczeniowej, nie znajdowało też należytego uregulowania w ogólnych warunkach ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (w skrócie nazywanej OC).

Ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej dotyczy wszelkich podmiotów zajmujących się działalnością gospodarczą w szerokim tego słowa znaczeniu (produkcja, usługi, handel itd.). Wszystkie te podmioty w myśl przyjmowanych obecnie słusznych założeń, mają być traktowane jednolicie. Podkreślenia wymaga fakt, że spośród podmiotów zajmujących się działalnością gospodarczą, jako podmiot odpowiedzialny za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy i jako kontrahent poszkodowany występują w artykule wszelkie przedsiębiorstwa, a mianowicie przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjne i przedsiębiorstwa prywatne.

Zmiany w funkcjonowaniu gospodarki, idące w kierunku gospodarki rynkowej, samodzielności przedsiębiorstw państwowych i pojawiania się podmiotów o różnych formach własności i charakterze prawnych unormowań, tworzą warunki dla wzrostu znaczenia powiązań poziomych i prawa cywilnego. Oznacza to wzrost znaczenia odpowiedzialności cywilnej kon-

traktowej w systemie funkcjonowania stosunków umownych między przedsiębiorstwami. Na przedsiębiorstwa mogą spadać ujemne finansowe skutki odpowiedzialności za szkody wyrządzone kontrahentom przy wymianie dóbr i usług ich wadliwością, nieterminowością i innymi naruszeniami umów. Dla bezpieczeństwa obrotu ważna staje się odpowiedzialność cywilna kontraktowa i związane z nią problemy finansowe.

Możliwość finansowego oddziaływania w kierunku zmniejszenia czy eliminowania szkód wyrządzonych kontrahentom uznają za najefektywniejszy sposób zapobiegania płacenia odszkodowań. Natomiast analiza źródeł finansowania odszkodowań płaconych przez przedsiębiorstwa swoim kontrahentom z tytułu odpowiedzialności za szkody pokazuje, że przedsiębiorstwa interesuje opłacalność tworzenia własnej rezerwy finansowej na odszkodowanie z tytułu odpowiedzialności kontraktowej i opłacalność ubezpieczenia OC kontraktowej. Na tej podstawie podejmuje decyzje o tym, czy bardziej opłaca się mu ubezpieczyć odpowiedzialność kontraktową, czy też tworzyć własną rezerwę finansową na odszkodowania dla kontrahentów z tytułu odpowiedzialności za szkody.

II. ODPOWIEDZIALNOŚĆ KONTRAKTOWA I FORMY ZABEZPIECZENIA POKRYCIA WYNIKAJĄCYCH STĄD ZOBOWIĄZAŃ ODSZKODOWAWCZYCH

1. SAMOUBEZPIECZENIE ODPOWIEDZIALNOŚCI KONTRAKTOWEJ

Wśród możliwych form organizacyjnych rezerw przeznaczonych na wyrównanie szkód wywołanych przez zdarzenia losowe, znana jest forma samoubezpieczenia¹. Polega ona na tym, że przedsiębiorstwo tworzy własny fundusz przeznaczony na wymieniony cel, odkładając część własnych dochodów.

Funkcje samoubezpieczeniowych rezerw finansowych pełni m.in. fundusz samoubezpieczenia jako urządzenie rozkładające ciężar odpowiedzialności kontraktowej w czasie. Tworzenie funduszu samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej polega na organizowaniu własnych rezerw finansowych przez przedsiębiorstwo zagrożone losowymi odszkodowaniami. Tworzenie funduszu samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej ma na celu rozłożenie grożących przedsiębiorstwu szkód z tytułu losowych odszkodowań na części obciążające równomiernie zysk. Potrzeba tworzenia tego funduszu dyktowana jest przezornością. Jest on dla przedsiębiorstwa jedynym źródłem łagodzenia finansowych skutków

¹ *Finanse*, t. II, pod red. S. Bollanda i J. Wierzbickiego, Warszawa—Poznań 1974, s. 146.

ciężaru odszkodowań z tytułu odpowiedzialności za szkodę, której w ogóle nie można ubezpieczyć oraz ujemnych finansowo skutków zdarzeń losowych, od których dane przedsiębiorstwo nie jest ubezpieczone albo dlatego, że ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej kontraktowej nie jest objęte systemem ubezpieczeniowym, albo dlatego, że przedsiębiorstwo z ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej rezygnuje.

Siła ochronna funduszu samoubezpieczania przedsiębiorstwa nie jest dostateczna, aby sfinansować wysokie wydatki odszkodowawcze z tytułu odpowiedzialności za szkodę, spiętrzone w jednym roku, a tym bardziej — rosnące z roku na rok przez kilka lat. Pominąwszy więc sytuacje dla przedsiębiorstwa katastrofalne, dodany do funduszu ubezpieczeń odpowiedzialności kontraktowej fundusz samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej przedsiębiorstwa na odszkodowania chroni majątek przed pomniejszeniem, a tym samym chroni efektywność gospodarczą. Kosztem, jaki trzeba zapłacić, jest okrojenie zysku przedsiębiorstwa.

Warto wskazać na ujemne skutki, jakie wywołuje samoubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej w okresie inflacji oraz na koszty organizacji samoubezpieczenia. Niemniej jednak, zwłaszcza w odniesieniu do przedsiębiorstw państwowych, może ono nadal być korzystniejsze od ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej.

2. UBEZPIECZENIE ODPOWIEDZIALNOŚCI KONTRAKTOWEJ

Ubezpieczenie jest drugą — obok samoubezpieczenia — formą organizacyjną rezerw finansowych przeznaczonych na finansowanie szkód losowych. Ubezpieczenie oparte jest na funduszach ubezpieczeniowych tworzonych w poszczególnych zakładach ubezpieczeniowych.

Funkcje ubezpieczeniowych rezerw finansowych pełni m.in. fundusz ubezpieczający jako urządzenie, rozkładające ciężar odpowiedzialności kontraktowej w czasie i między określone podmioty.

Fundusz ubezpieczający odpowiedzialność kontraktową jest drugim obok funduszu samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej źródłem finansowania odszkodowań płaconych przez przedsiębiorstwo kontrahentom². Owo ubezpieczenie ułatwia przedsiębiorstwu ponoszenie ciężaru odszkodowań.

Od płacenia odszkodowań wywołanych zdarzeniami losowymi przedsiębiorstwo wyrządzające szkody może się uwolnić za cenę opłacenia składek ubezpieczeniowych. Jakkolwiek uważa się, że ubezpieczenie OC

² W. Warkałło uważa, że w tej dziedzinie, w której odpowiedzialność cywilna nie daje ochrony, potrzeba ubezpieczenia powinna być najsilniej odczuwana; W. Warkałło, *Prawo i ryzyko. Represja, prewencja i kompensacja w polityce przeciwszkodowej*, Warszawa 1949, s. 74.

kontraktowej do pewnego stopnia osłabia poczucie odpowiedzialności za szkodę, to jednak jest ono społecznie korzystne, chroni finansowo przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkody i podmioty poszkodowane.

Ubezpieczenie OC kontraktowej jest to scentralizowana forma organizacji środków finansowych, pochodzących ze źródeł zdecentralizowanych, tj. z wpłat wnoszonych na rzecz zakładów ubezpieczeń przez przedsiębiorstwa, na które prawnie nałożona została odpowiedzialność za szkody. Ubezpieczenie OC kontraktowej stwarza możliwość przerzucenia ciężaru odszkodowań przedsiębiorstw na specjalnie wyodrębnione instytucje za opłatą składki. Ubezpieczeniową formę zabezpieczenia finansowego przed ciężarem odszkodowań przedsiębiorstwa wobec kontrahentów cechuje to, że przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkody uczestniczy składką w tworzeniu funduszu ubezpieczeniowego. Z ubezpieczenia przedsiębiorstwo skorzysta, jeśli dotkną go zdarzenia losowe.

Przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkodę, płacąc składkę, zapewnia sobie ochronę finansową, wobec czego składka ubezpieczeniowa ma znaczenie ceny usługi ubezpieczeniowej. Za cenę składki przedsiębiorstwo uwalnia się od zapłacenia odszkodowań. Poprzez płacenie składek na ubezpieczenie OC kontraktowej przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkodę stwarza sobie możliwość rozłożenia ciężaru odszkodowań, który dotknie niektórych ubezpieczających, na wszystkie przedsiębiorstwa uczestniczące w tworzeniu funduszu ubezpieczeniowego oraz rozłożenia tych strat w czasie.

III. SAMOUBEZPIECZENIE ODPOWIEDZIALNOŚCI KONTRAKTOWEJ PRZEDSIĘBIORSTW W POLSCE

Funkcje samoubezpieczeniowych rezerw finansowych w gospodarce przedsiębiorstw państwowych w Polsce pełniły m.in. fundusze ryzyka. Fundusze ryzyka przedsiębiorstwa, za pośrednictwem których finansowano odszkodowania płacone kontrahentom, tworzone były od lat pięćdziesiątych do końca 1988 r. we wszystkich dziedzinach działalności. Domeną występowania funduszy ryzyka były głównie usługi: transport kolejowy i samochodowy, spedycja, handel zagraniczny, a ponadto działalność budowlano-montażowa, rolnicza i przemysłowa. Od 1989 r. fundusze ryzyka służące m.in. finansowaniu odszkodowań może zastąpić własna rezerwa finansowa, o ile taką rezerwę przedsiębiorstwo utworzy. Zmniejszy ona fundusz przedsiębiorstwa tworzony z zysku po opodatkowaniu i zapłaceniu dywidendy³ (tabela 1).

³ Ustawa z 31 I 1989 r. o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych; Dz. U. 1989, nr 3, poz. 10.

Tabela 1

Fundusze ryzyka odpowiedzialności kontraktowej przedsiębiorstw państwowych według dziedzin działalności w Polsce

Dzielnina gospodarki Nazwa funduszu	Przemysł	Budownictwo	Rolnictwo	Handel zagraniczny	Transport
	Fundusz ryzyka (generalni wykonawcy, przedsiębiorstwa wytwarzające środki do produkcji rolnej)		x	yx	
Fundusz ryzyka i gwarancji (generalni dostawcy)	yx				
Fundusz ryzyka handlowego (przedsiębiorstwa handlu zagranicznego)				yx	
Fundusz ryzyka transportowego (PKP, PSK, PEKAES, PKS)					yx
Własna rezerwa finansowa tworzona w ramach funduszu przedsiębiorstwa z zysku opodatkowanego	z	z	z	z	z

Źródło: Opracowanie własne na podstawie obowiązujących przepisów prawnych;
 x — fundusz tworzony do 1982 r. we wszystkich przedsiębiorstwach danej grupy;
 y — fundusz tworzony od 1982 r. we wszystkich przedsiębiorstwach danej grupy;
 z — własna rezerwacja finansowa, jaką mogą tworzyć przedsiębiorstwa od 1989 r.

Tworzenie w obecnym systemie finansowym przedsiębiorstw państwowych, spółdzielczych, spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, spółek akcyjnych i innych⁴ własnej rezerwy finansowej na odszkodowania płacone kontrahentom jest dyktowane przezornością. Własna rezerwa finansowa jest dla samodzielnego ekonomicznie przedsiębiorstwa jedynym źródłem łagodzenia finansowych skutków ciężaru odszkodowań, od czego się nie można ubezpieczyć.

IV. OCHRONA UBEZPIECZENIOWA KONTRAKTOWEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ PRZEDSIĘBIORSTW W POLSCE

Ochronę ubezpieczeniową odpowiedzialności cywilnej, zarówno kontraktowej, jak i deliktowej rozstraca obecnie w Polsce w obrocie krajowym Państwowy Zakład Ubezpieczeń w Warszawie, Spółdzielczy Zakład

⁴ *Kodeks handlowy, wybrane przepisy o spółkach, prawo upadłościowe, prawo o postępowaniu układowym*, opr. A. Wiśniewski, Warszawa 1989; ustawa z 16 IX 1982 r. — prawo spółdzielcze, Dz. U. 1982, nr 30, poz. 210 z późn. zm.; ustawa z 10 VII 1985 r. o przedsiębiorstwach mieszanych, Dz. U. 1985, nr 32, poz. 142 — zm. Dz. U. 1986, nr 12, poz. 72; ustawa z 23 XII 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych, Dz. U. 1988, nr 41, poz. 322.

Ubezpieczeń „Westa” w Łodzi oraz Spółdzielcze Towarzystwo Ubezpieczeniowo-Reasekuracyjne „Polisa” w Warszawie, natomiast w obrocie zagranicznym Towarzystwo Ubezpieczeń i Reasekuracji „Warta”, Spółka Akcyjna w Warszawie⁵.

W świetle ogólnych warunków ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej kontraktowej (w skrócie nazywanych OWU OC) daje się zauważyć duże znaczenie ochrony ubezpieczeniowej w stosunkach z zagranicą, prowadzonej przez „Wartę”. W ostatnich latach wzrasta też znaczenie ochrony ubezpieczeniowej w obrocie krajowym, roztaczanej przez PZU i „Westę”.

W obrocie wewnętrznym do lat siedemdziesiątych, w warunkach gospodarki scentralizowanego zarządzania, w której sprzedawca dóbr i usług nie musiał w zasadzie obawiać się dolegliwości finansowych związanych z ryzykiem odpowiedzialności kontraktowej (np. rynek sprzedawcy, dotowanie przedsiębiorstw państwowych), nie dziwi brak koncepcji ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej kontraktowej w ochronie ubezpieczeniowej tego okresu.

Zagadnienie ryzyka odpowiedzialności kontraktowej za szkody spowodowane niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązań umownych zostało w ramach ogólnych warunków ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej w 1962 r.⁶ już dostrzeżone. Nie z tego jednak powodu, iż wymagało ono pokrycia polisowego dla sprzedawcy, lecz ze względu na chęć wyeliminowania z zakresu ochrony ubezpieczeniowej odpowiedzialności kontraktowej. Ryzyko prawnej odpowiedzialności kontraktowej przedsiębiorstwa za szkody wywołane niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy było w omawianym okresie znikome⁷.

Na inny już komentarz zasługują jednak rozwiązania ubezpieczeniowe przyjęte w praktyce gospodarczej lat osiemdziesiątych, a więc OWU OC Państwowego Zakładu Ubezpieczeń z 1980 r. i 1985 r. oraz OWU OC Spółdzielczego Zakładu Ubezpieczeń „Westa” w Łodzi z 1989 r. Natomiast Spółdzielcze Towarzystwo Ubezpieczeniowo-Reasekuracyjne „Polisa” wyłączyło z OWU OC z 1989 r. odpowiedzialność kontraktową

⁵ Na terenie Polski powstają i działają nowo tworzone zakłady ubezpieczeniowe.

⁶-Ogólne warunki ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z 20 II 1962 r., zatwierdzone decyzją Ministra Finansów nr BP RMU — 361/61 OWU OC 1962, zastąpiły obowiązujące wcześniej OWU OC 1945, zatwierdzone przez Ministra Skarbu postanowieniem z 20 II 1945 r. nr 114/45.

⁷ Orzeczenie Głównej Komisji Arbitrażowej z 24 IX 1970 r., BO 2600/70, OSPiKA 1972, nr 2, poz. 37; tamże glosy do tego orzeczenia Z. Szymańskiego i A. Wąsiewiczza.

z ochrony ubezpieczeniowej⁸. Dla celów porównawczych, korzystne będzie — jak się wydaje — ich łączne omówienie.

Już na wstępie trzeba podkreślić, że zarówno OWU OC PZU z 1980 r., po niemal dwudziestoletnim okresie obowiązywania OWU OC PZU z 1962 r., jak i zastępujące je po pięciu latach OWU OC z 1985 r. i wprowadzone przez „Westę” OWU OC w 1989 r. określiły w sposób bardziej precyzyjny zakres przedmiotowy ochrony ubezpieczeniowej. Zgodnie z OWU OC z 1980 r. PZU⁹ udzielał ochrony ubezpieczeniowej nie tylko w zakresie odpowiedzialności cywilnej deliktowej za czyny niedozwolone, ale także w zakresie odpowiedzialności kontraktowej, lecz na bardzo wąskim odcinku. Ubezpieczenie to mogło obejmować w zasadzie jedynie odpowiedzialność z tytułu nienależytego wykonania umowy przechowania przez określone podmioty (np. hotele, szatnie itp.)¹⁰.

Według aktualnie obowiązujących OWU OC PZU z 1985 r.¹¹ i „Westy” z 1989 r.¹² ochroną ubezpieczeniową może zostać objęta, oprócz odpowiedzialności deliktowej za czyny niedozwolone, również odpowiedzialność kontraktowa za szkody wywołane u kontrahenta z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązań umownych, pod warunkiem opłacenia dodatkowej składki.

Prezentowane rozwiązania różnią się od siebie również zakresem przedmiotowym ochrony ubezpieczeniowej. O ile bowiem OWU OC PZU z 1980 r. miały zastosowanie wyłącznie do umów ubezpieczenia zawieranych przez jednostki gospodarki uspołecznionej¹³, to nowe OWU OC

⁸ Państwowy Zakład Ubezpieczeń (PZU) był od 1952 r. jedynym zakładem asekuracyjnym dopuszczonym do działalności na rynku krajowym w zakresie ubezpieczeń bezpośrednich. Monopol prawny PZU przełamała dopiero ustawa o ubezpieczeniach majątkowych i osobowych z 20 IX 1984 r., Dz. U. 1984, nr 45, poz. 242. Ustawa ta zezwoliła na zakładanie innych (państwowych, spółdzielczych lub działających w formie spółek) instytucji ubezpieczeniowych.

⁹ Ogólne warunki ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej jednostek gospodarki uspołecznionej, zatwierdzone decyzją Ministra Finansów nr GSU 4030-98/80 z 27 X 1980 r. i obowiązujące od 1 I 1981 r.

¹⁰ Zob. W. Warkałło, W. Marek, W. Mogilski, *Prawo ubezpieczeniowe*, Warszawa- 1983, s. 320-321; J. Zych, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej jednostek gospodarki uspołecznionej*, Warszawa 1983, s. 31.

¹¹ Ogólne warunki ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, załącznik nr 1 do obwieszczenia Prezesa Państwowego Zakładu Ubezpieczeń z 22 XI 1935 r., MP 1985, nr 44, poz. 286.

¹² Uchwała nr 68/89 Rady Nadzorczej Spółdzielczego Zakładu Ubezpieczeń „Westa” z 24 VII 1989 r. (Łódź).

¹³ Za jednostki gospodarki uspołecznionej uważano: przedsiębiorstwa państwowe, organizacje spółdzielcze, polityczne, zawodowe i społeczne, urzędy, zakłady, instytucje oraz spółki, w których Państwo lub państwowe jednostki organizacyjne utrzymywały udział wynoszący co najmniej 50% kapitału zakładowego.

PZU i „Westy” odnoszą się ponownie¹⁴ do ogółu podmiotów gospodarczych (o czym wspomniałam we wprowadzeniu). Istotna różnica dotyczy także kwestii kwotowej granicy odpowiedzialności zakładów ubezpieczeń za szkody wywołane przez ubezpieczającego. Według OWU OC PZU z 1980 r. sumę gwarancyjną ustalono w wysokości 1 mln zł, niezależnie od liczby szkód powstałych z tego samego zdarzenia. Żadnego ograniczenia wysokości świadczeń nie wprowadzają natomiast OWU OC PZU z 1985 r. i OWU OC „Westy” z 1989 r., co jest sytuacją nietypową dla ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej.

Ponadto zauważyć należy, że zasady ubezpieczenia przewidziane OWU OC z 1980 r. oraz analogiczne rozwiązania wcześniejsze, nie przewidywały możliwości bezpośredniego dochodzenia roszczeń przez poszkodowanych kontrahentów od ubezpieczyciela odpowiedzialności cywilnej kontraktowej, tzw. *action directe*. Możliwość taką gwarantują nowe OWU OC, działając według wspomnianej wcześniej Ustawy o ubezpieczeniach majątkowych (przypis 8), która wprowadza to istotne dla poszkodowanych kontrahentów uproszczenie, generalnie dla ogółu ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej. Finansowo-prawna ochrona poszkodowanych kontrahentów ma w ubezpieczeniu odpowiedzialności kontraktowej duże znaczenie, poszkodowany kontrahent stojący poza umową ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej nie jest bowiem podmiotem wynikającego z niej stosunku prawnego.

Zasadę tzw. *action directe* wprowadzono po to, aby przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkody nie mogło przeznaczyć otrzymanego z zakładu ubezpieczeń odszkodowania na inne cele. W możliwości bezpośredniego dochodzenia odszkodowań od zakładu ubezpieczeń należy upatrywać realizację idei pełniejszego zabezpieczenia praw poszkodowanych kontrahentów¹⁵.

Warto też parę słów poświęcić przyjętym w PZU i „Weście” rozwiązaniom taryfowym. Otóż została zastosowana jednolita taryfa dla wszystkich ryzyk odpowiedzialności cywilnej, w tym kontraktowej, objętych ochroną ubezpieczeniową, zróżnicowana jednak branżowo (według działów gospodarki narodowej, występujących w nich branż oraz typów zakładów) i sektorowo (gospodarka uspołeczniona, nieuspołeczniona i osoby fizyczne). Składka ubezpieczeniowa ustalana jest w promilach od kwoty stanowiącej sumę rocznych kwot wynagrodzeń wypłacanych pracow-

¹⁴ Zob. OWU OC z 1945 r. i z 1962 r.

¹⁵ Zob. M. Nestorowicz, E. Kowalewski, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej a ochrona poszkodowanego*, Nowe Prawo 1976, nr 7-8; Z. Szymański, *Ryzyko, szkoda i świadczenie ubezpieczyciela w ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 1964, nr 3.

nikom ubezpieczającego przedsiębiorstwa lub w przypadku sektora nieuspołecznionego, od liczby osób zatrudnionych.

Na koniec warto zwrócić uwagę na to, jaki jest zakres wyłączeń z ochrony ubezpieczeniowej PZU i „Westy” odpowiedzialności kontraktowej. W OWU OC „Westy”, poza wyłączeniem z ochrony ubezpieczeniowej zakładu szkód powstałych z winy umyślnej, zastosowano dwa dodatkowe wyłączenia, a mianowicie: za szkody spowodowane wadą dostarczonych przez ubezpieczającego towarów, jeśli znał lub powinien znać te wady oraz wadliwym wykonaniem robót i usług¹⁶. Zgodnie z OWU OC PZU z 1985 r. zastosowano tylko wyłączenie szkód powstałych z winy umyślnej, co stanowi dowód znacznie szerszego zasięgu ochrony ubezpieczeniowej stwarzanej przez PZU w odniesieniu do odpowiedzialności kontraktowej, aniżeli „Westy”.

V. ZABEZPIECZENIE FINANSOWE PRZEDSIĘBIORSTW PRZED UJEMNYMI SKUTKAMI ODPOWIEDZIALNOŚCI KONTRAKTOWEJ

Zarówno w teorii, jak i w praktyce działalności gospodarczej znane są dwa sposoby organizacji zasad zabezpieczenia finansowego przedsiębiorstw przed ujemnymi skutkami niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązań umownych, ubezpieczenie i samoubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej. Tymi sposobami przedsiębiorstwa odpowiedzialne za szkody zabezpieczają się finansowo przed ujemnymi skutkami odpowiedzialności kontraktowej.

Zabezpieczenie finansowe przedsiębiorstwa odpowiedzialnego za szkodę spełnia dwojakie funkcje: chroni nie tylko interes majątkowy przedsiębiorstwa ubezpieczającego, lecz również chroni poszkodowanego kontrahenta przed niewypłacalnością odszkodowań. Jest to właściwość charakterystyczna dla ogółu ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej. Podobną rolę spełnia samoubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej.

Na zabezpieczenie finansowe przedsiębiorstwa przed ujemnymi skutkami ponoszonej odpowiedzialności kontraktowej składają się dwa rodzaje działań. Po pierwsze — zabezpieczeniu temu służą działania podejmowane w celu niedopuszczenia do wyrządzenia szkód kontrahentom niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązań umownych, zmniejszenia ich częstotliwości lub ich rozmiarów, czyli działalność zapobiegawcza. Po drugie — zabezpieczeniu finansowemu służą też działania,

¹⁶ Zob. § 9.1 ust. 8-9 OWU OC Spółdzielczego Zakładu Ubezpieczeń „Westa”, Włącznik nr 1 do uchwały nr 68/89 Rady Nadzorczej.

które usuwają lub zmniejszają ponoszenie przez przedsiębiorstwo skutków odpowiedzialności kontraktowej, których nie udało się uniknąć. Działalność ta polega na tworzeniu rezerw finansowych w postaci funduszu samoubezpieczenia i funduszu ubezpieczenia.

Funduszem samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej na zapłacenie odszkodowań zainteresowane są przedsiębiorstwa działające na własny rachunek i ryzyko. Przedsiębiorstwa prywatne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjne i spółdzielnie może doznałyby perturbacji finansowych, a w ostateczności musiałyby ogłaszać upadłość, gdyby w przypadku wyrządzenia szkody i zapłacenia odszkodowań nie dysponowały środkami finansowymi pozwalającymi na usunięcie lub zmniejszenie ujemnych skutków poniesionej odpowiedzialności kontraktowej. Przedsiębiorstwom państwowym fundusz samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej na zapłacenie odszkodowań jest niezbędny wówczas, gdy są one zorganizowane jako jednostki zarobkowe, działające na własny rachunek i ryzyko.

Zabezpieczenie finansowe odpowiedzialności kontraktowej może być organizowane przez poszczególne przedsiębiorstwa, którym zagrażają wydatki na odszkodowania. Mamy tutaj do czynienia z samoubezpieczeniem odpowiedzialności kontraktowej przedsiębiorstwa. Jednakże zabezpieczenie finansowe odpowiedzialności kontraktowej może być także organizowane nie u każdego narażonego na wydatki odszkodowawcze oddzielnie, ale dla grona przedsiębiorstw odpowiedzialnych za szkody przez specjalnie do tego celu powoływane do życia jednostki organizacyjne tj. zakłady ubezpieczeń. Mamy tutaj do czynienia z ubezpieczeniem odpowiedzialności kontraktowej.

Nieuchronność losowych odszkodowań z tytułu odpowiedzialności za szkodę w okresie wieloletnim pozwala je traktować jako koszt działania przedsiębiorstwa, nierównomiernie rozłożony w czasie. Zagrożeniem dla przedsiębiorstwa nie jest sam fakt, że musi ono taki koszt ponieść, ale to, że odszkodowanie, jakie przypadnie zapłacić, może okazać się tak duże, że zgrozi rozwojowi, a nawet może doprowadzić do upadłości przedsiębiorstwa.

Poprzez płacenie składek ubezpieczeniowych przedsiębiorstwo zabezpiecza się finansowo. Dzięki temu zabezpieczeniu, w razie zajścia przewidzianego tym ubezpieczeniem zdarzenia losowego niosącego za sobą uszczuplenie majątku przedsiębiorstwa odpowiedzialnego za szkodę, zakład ubezpieczeń wypłaca odszkodowanie poszkodowanemu kontrahentowi. Podobne zabezpieczenie finansowe od nieubezpieczanych losowych odszkodowań płaconych z tytułu odpowiedzialności za szkodę może zorganizować sobie przedsiębiorstwo samo w formie funduszu samoubezpieczenia. Fundusz ten tworzy z systematycznie i równomiernie odkła-

danych kwot pieniężnych i korzysta z niego w razie wyrządzenia szkód kontrahentom nie pokrywanych z odszkodowań ubezpieczeniowych.

Składki ubezpieczeniowe i odpis na fundusz samoubezpieczenia z jednej strony, a odszkodowania ubezpieczeniowe i odszkodowania cywilnoprawne przedsiębiorstw z drugiej — przekształcają nierównomiernie rozłożone w czasie szkody losowe z powodu wydatków związanych z odpowiedzialnością za szkodę w mniej więcej równomiernie ponoszone przez przedsiębiorstwo koszty.

VI. FORMY I ŚRODKI ODDZIAŁYWANIA PREWENCYJNEGO

1. KLASYFIKACJA FORM I ŚRODKÓW ODDZIAŁYWANIA PREWENCYJNEGO

Oddziaływanie prewencyjne podejmują przedsiębiorstwa i zakłady ubezpieczeń prowadzące ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej kontraktowej. Oddziaływanie prewencyjne podejmowane przez przedsiębiorstwa i ubezpieczycieli powinno prowadzić do zmniejszenia liczby i wielkości szkód wywołanych niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązań umownych.

Działalność prewencyjna powinna być dla przedsiębiorstwa opłacalna. Przedsiębiorstwu odpowiedzialnemu za szkody powinno się bardziej opłacać zapobieganie szkodom aniżeli naprawianie szkód wyrządzonych kontrahentom. W sytuacji, kiedy staranne wypełnienie zobowiązań umownych jest trudne, niekiedy niewykonalne lub kosztowne, to można się spodziewać, że przedsiębiorstwo wybierze narażenie się na zapłacenie odszkodowań — jako zło finansowe mniejsze — od starannego działania. Przy obecnej skali kryzysu gospodarczego, niewydolności w gospodarce materiałami i pogarszającej się sytuacji finansowej wielu przedsiębiorstw, odpowiedzialność cywilna kontraktowa może nie wystarczyć do ochrony zobowiązań umownych przed szkodami.

Wśród możliwych form oddziaływania prewencyjnego stosowanych przez przedsiębiorstwa i zakłady ubezpieczeniowe różni się prewencję psychiczną i prewencję techniczno-organizacyjną¹⁷. Prewencja psychiczna polega na stosowaniu środków oddziaływania motywacyjnego, jakim jest regres przedsiębiorstwa wobec pracowników oraz regres ubezpieczeniowy. Prewencja techniczno-organizacyjna polega na dobrej organizacji pracy i niezawodności urzędów. Do środków prewencji techniczno-organizacyjnej można zaliczyć m.in. unormowania prawne ustana-

¹⁷ W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972, s. 306.

wiające odpowiedzialność kontraktową i sankcje, przestrzeganie warunków umów, konserwację maszyn i urządzeń, dobrą jakość czynnika ludzkiego.

2. PREWENCJA STWARZANA PRZEZ PRZEDSIĘBIORSTWA

Przedsiębiorstwo może na drodze regresu wobec pracowników domagać się zwrotu części lub całości zapłaconych odszkodowań. W ten sposób pracownicy mogą ponosić wobec zakładu pracy odpowiedzialność odszkodowawczą (sprawcą) za niestaranne wypełnienie zobowiązań z tytułu umowy o pracę. Odszkodowanie jest przez pracowników jako sprawców szkody odczuwane jako mniej lub bardziej dotkliwa sankcja, oczywiście o ile zostanie pokryta z wynagrodzenia za pracę¹⁸. Stosowanie przez przedsiębiorstwo regresu wobec pracowników ma wpływać na ich motywację do podwyższenia stopnia staranności i ostrożności działania w trosce o bezpieczeństwo mienia i ochronę efektywności gospodarczej. Należy jednak zdawać sobie sprawę z tego, że środki represyjne stosowane w walce ze szkodowością nie są najistotniejsze¹⁹, ważniejsza jest bowiem zapobiegliwość typu technicznego i organizacyjnego.

Przestrzeganie unormowań prawnych stanowi jeden ze środków oddziaływania prewencyjnego. Sam fakt ustanowienia odpowiedzialności kontraktowej za określone postępowanie przedsiębiorstwa wobec kontrahentów w umowie lub przepisach prawnych i możliwość zastosowania odszkodowań cywilnoprawnych jako sankcji może oddziaływać prewencyjnie na przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkody.

Wypełnianie skrupulatnie warunków umów stanowi kolejny środek oddziaływania prewencyjnego. Zapobiec wyrządzeniu szkód kontrahentom i zapłaceniu odszkodowań można poprzez odstąpienie od umowy przed terminem jej wykonania, jeśli w sposób wadliwy lub nieterminowy wykonywane są dostawy, roboty i usługi²⁰.

Bardzo ważnym środkiem oddziaływania prewencyjnego jest jakość działalności ludzi. Dobór i kształtowanie zawodowe kadry pracowniczej, czyli jakość czynnika ludzkiego odgrywa ważną rolę w zapobieganiu szkodom i w ponoszeniu odpowiedzialności cywilnej kontraktowej. Daje się zauważyć niską jakość pracy²¹.

¹⁸ J. Jończyk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza w prawie pracy*, Państwo i Prawo 1964, nr 5-6.

¹⁹ Por. W. Warkało, *Prawo i ryzyko*, s. 44.

²⁰ Zob. J. Trojanek, *Odstąpienie od umowy sprzedaży (dostawy) przed terminem jej wykonania*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1974, z. 3.

²¹ Zob. T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975.

Wreszcie istotnym środkiem oddziaływania prewencyjnego są czynności konserwacyjne. Na przedsiębiorstwie ciąży obowiązek zabezpieczenia towarów przed zepsuciem (przedsiębiorstwo handlowe). Przedsiębiorstwo ma obowiązek dokonywania odpowiednich czynności konserwacyjnych. W przypadku, gdy towary narażone są na zepsucie, przedsiębiorstwo jest zobowiązane sprzedać towary z zachowaniem należytej staranności²². Dokonywania czynności konserwacyjnych wymagają także maszyny i urządzenia.

3. PREWENCJA STWARZANA PRZEZ ZAKŁADY UBEZPIECZENIOWE

Ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej, aczkolwiek spełnia przede wszystkim cele kompensacyjne, to jednak nie pomija prewencyjno-wychowawczego i represyjnego oddziaływania na przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkody. Nie do przyjęcia byłoby ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej dające ubezpieczającemu, w zamian za opłacone przez niego składki ubezpieczeniowe, gwarancję ochrony przed wszelkimi wydatkami odszkodowawczymi na skutek jego postępowania wobec kontrahentów, bez względu na stopień naganności tego postępowania. Ubezpieczeniem odpowiedzialności kontraktowej objęte zostają wszelkie szkody wyrządzone z jednoczesnym nałożeniem na przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkody obowiązku zwrotu w całości lub w części wypłaconego odszkodowania. Ubezpieczyciele zgodnie z postanowieniami OWU OC PZU z 1985 r. i „Westy” z 1989 r. mogą żądać zwrotu odszkodowania w przypadku szkód powstałych z winy umyślnej przedsiębiorstwa (regres ubezpieczeniowy). „Westa” może odmówić wypłaty odszkodowania z tytułu odpowiedzialności kontraktowej albo je zmniejszyć, jeżeli przyczyną wyrządzenia szkody była okoliczność ujawniona po szkodzie lub w ciągu ostatniego miesiąca przed szkodą²³. Z powyższego wynika, że szerszy jest zasięg odmowy wypłaty odszkodowania przez „Westę” aniżeli przez PZU. Z tego względu PZU i „Westa” nie gwarantują pełnej ochrony poszkodowanego²⁴.

Na uwagę zasługuje przypomnienie przewidzianej w OWU OC PZU z 1980 r. zasady prewencji. Według OWU OC PZU z 1980 r. w przypadku, gdy przyczyną powstania szkody było naruszenie obowiązujących przepisów lub rażące zaniedbanie ze strony ubezpieczającego PZU miał

²² Zob. J. Napierała, *Zakres odpowiedzialności przedsiębiorstwa składowego za utratę, ubytek lub uszkodzenie towaru*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1979, z. 3, s. 61 - 63.

²³ Zob. § 31 OWU OC Spółdzielczego Zakładu Ubezpieczeń „Westa” z 1989 r.

²⁴ Zob. F. Małyż, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej w PZU*, II, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 1987, nr 11, s. 298.

prawo odmowy odszkodowania w całości lub w części²⁵. Zawarcie konkretnego postanowienia pozwalało ubezpieczycielowi uzyskiwać daleko idące uprawnienia w zakresie kształtowania wysokości odszkodowań, z drugiej jednak strony pozostawał w niełatwej sytuacji przeprowadzenia dowodu rażącego niedbalstwa w postępowaniu ubezpieczającego przedsiębiorstwa oraz wykazania, że osoba, której zachowanie (działanie lub zaniechanie) doprowadziło do powstania szkody, może być uznana za organ ubezpieczającego. Wprowadzenie omawianego warunku miało wyraźnie prewencyjny charakter. Zastanawiające jest, że obecnie OWU OC z 1985 r. nie przewidują takiej prewencji.

VII. ZAGADNIENIE ANTYPREWENCYJNEGO CHARAKTERU UBEZPIECZENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI KONTRAKTOWEJ

Ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej, w tym kontraktowej, zarzuca się antyprewencyjność²⁶. Wielu przeciwnikom tegoż ubezpieczenia wydaje się, że przedsiębiorstwa przerzucające na ubezpieczycieli swoją odpowiedzialność kontraktową kierować się mogą niemoralnym i podstępny zamiarem szkodenia swoim kontrahentom. Miałyby to zachęcać przedsiębiorstwa do nieostrożnego i lekkomyślnego postępowania wobec kontrahentów. Wydaje się, iż te obawy wywarły wpływ na powolny rozwój tego ubezpieczenia.

Zarzut antyprewencyjnych skutków ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej nie znalazł — jak dotąd — empirycznego uzasadnienia. Odwołując się do badań i obserwacji autorów skandynawskich stwierdza się, że dynamiczny rozwój ubezpieczenia OC w krajach zachodnich nie potwierdza obaw o jego antyprewencyjne skutki. Zatem dynamiczny rozwój ubezpieczenia OC na Zachodzie, jakiego jesteśmy świadkami, nie potwierdza — jak widać — słuszności poglądu o zaniku jednego ze stimulatorów ostrożnego i starannego postępowania ludzi w swej działalności gospodarczej.

Zwolennicy poglądu, że ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej jest antyprewencyjne, nie biorą pod uwagę, że problem ten może być rozpatrywany w kontekście zadań przypisywanych odpowiedzialności kontraktowej. Dopóki wina była jedyną podstawą ponoszenia odpowiedzialności kontraktowej, a karanie — głównym celem, dopóty istotnie istniała obawa, że ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej godzi

²⁵ Zob. § 4 ust. 2 OWU OC PZU z 1980 r.

²⁶ E. Kowalewski, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej*. Funkcje i przemiany, Toruń 1981, s. 109.

w samą istotę odpowiedzialności wyrosłej z wartości etyczno-moralnych. W obecnym czasie, kiedy podstawowej funkcji odpowiedzialności cywilnej kontraktowej coraz bardziej jesteśmy skłonni upatrywać w kompensacji, trzeba inaczej spojrzeć na owo ubezpieczenie²⁷. Ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej umacnia tę odpowiedzialność poprzez zwiększenie pewności otrzymania przez kontrahentów poszkodowanych odszkodowań, a nie zmniejsza jej roli.

VIII. WNIOSKI KOŃCOWE

Korzyścią płynącą z samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej jest to, że przedsiębiorstwo tworzy fundusz samoubezpieczeniowy niezależnie od innych przedsiębiorstw, wyłącznie na swój rachunek. Przedsiębiorstwo państwowe jest wyłącznym dysponentem funduszu samoubezpieczenia, a jeżeli nie jest przedsiębiorstwem państwowym, także wyłącznym jego właścicielem.

Wadą samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej jest to, że wskutek niemożności przewidywania szkody losowej w skali przedsiębiorstwa, nie zawsze fundusz jest utworzony w potrzebnej wysokości przed zajściem szkody losowej i w konsekwencji zainteresowane przedsiębiorstwo nie zdoła wyrównać powstałej szkody. Wada samoubezpieczenia polega również i na tym, że w wielu przypadkach może okazać się on niepotrzebny, jeśli szkoda losowa nie nastąpiła. Fundusz samoubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej kontraktowej nie bierze przy tym czynnego udziału w finansowaniu działalności gospodarczej tworzącej go jednostki, jest więc dla niej jak gdyby zamrożony²⁸.

Korzyścią wynikającą z ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej jest stworzenie przez zakłady ubezpieczeniowe funduszu ubezpieczeniowego przeznaczonego na wyrównanie szkód losowych występujących w tych przedsiębiorstwach, które przez opłacenie składki uczestniczyły w tworzeniu tego funduszu.

Niekorzyścią dla przedsiębiorstwa płynącą z ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej jest poniesienie wydatku pieniężnego na opłacenie składki.

Na ubezpieczeniu odpowiedzialności kontraktowej może przedsiębiorstwo zyskać lub stracić. Wysokość odszkodowania ubezpieczeniowego wy-

²⁷ Zob. Z. Brodecki, W. Marek, W. Mogilski, S. Nowak, *Ubezpieczenia w świetle zmieniającego się pojęcia odpowiedzialności*, Studia Ubezpieczeniowe 1989, t. X, s- 103.

²⁸ *Finanse*, s. 146.

płacana podmiotowi poszkodowanemu zależy od rozmiarów wyrządzonych szkód, bez względu na łączną kwotę składek opłaconych przez przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkody, od momentu zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej do momentu wyrządzenia szkody. Jeśli wysokość odszkodowania otrzymanego przez poszkodowanego kontrahenta od zakładu ubezpieczeń jest wyższa od sumy dotychczas zapłaconych przez przedsiębiorstwo odpowiedzialne za szkodę składek, to przedsiębiorstwo na ubezpieczeniu zyskuje. Jeśli natomiast wysokość wypłaconego poszkodowanemu kontrahentowi odszkodowania jest niższa aniżeli wynosi suma zapłaconych składek, to przedsiębiorstwo na ubezpieczeniu traci.

Ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej jest substytucyjną w stosunku do samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej formą organizacji środków pieniężnych na finansowanie odszkodowań wynikających ze zdarzeń losowych. Ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej chroni majątek przedsiębiorstwa odpowiedzialnego za szkody przed wydatkami odszkodowawczymi w ten sposób, że stwarza możliwość ich zamiany na obciążenie bieżących wyników działalności znanymi rozmiarami składek. Natomiast samoubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej jest komplementarne w stosunku do ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej, jeśli wziąć pod uwagę nieubezpieczalne losowe odszkodowania.

Samoubezpieczenie i ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej przez możliwość dysponowania zgromadzonymi uprzednio pieniędzmi dają przedsiębiorstwu finansową podstawę pokrycia odszkodowań. Samoubezpieczenie i ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej chronią przedsiębiorstwo przed ciężarem odszkodowań, rozkładając ten ciężar w czasie, a także między określone podmioty. Mianowicie zabezpieczenie finansowe, jakie stwarza samoubezpieczenie oraz ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej, wymaga wcześniejszego obciążenia narzutami przedsiębiorstwa, dzięki czemu mogą być sfinansowane odszkodowania z tytułu odpowiedzialności cywilnej w roku, w którym one wystąpią.

W przypadku ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej odszkodowanie ubezpieczeniowe jest dostosowane do wysokości faktycznie wyrządzonej szkody, natomiast w przypadku samoubezpieczenia tejże odpowiedzialności odszkodowanie cywilnoprawne może być wypłacone do wysokości środków pieniężnych zgromadzonych przez przedsiębiorstwo. Samoubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej nie daje gwarancji pełnego pokrycia szkody, jaką to gwarancję daje ubezpieczenie odpowiedzialności kontraktowej.

Biorąc pod uwagę korzyści i niekorzyści płynące z ubezpieczenia i samoubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej między przedsię-

biorstwami wydaje się, że w gospodarce rynkowej zainteresowanie przedsiębiorstw ubezpieczeniem odpowiedzialności kontraktowej będzie większe aniżeli samoubezpieczeniem tejże odpowiedzialności. Obecnie dochodzą do głosu umowy ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej zawierane między PZU, „Westa” a jednostkami gospodarki nieuspołecznionej, tj. spółdzielniami, spółkami z ograniczoną odpowiedzialnością, spółkami akcyjnymi i przedsiębiorstwami prywatnymi. Wzrasta znaczenie umów ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej zawieranych między „Wartą” a przedsiębiorstwami w ich kontaktach handlowych z kontrahentami zagranicznymi.

SELF-INSURANCE AND INSURANCE AGAINST CONTRACTUAL LIABILITY BETWEEN ENTERPRISES

Summary

The article investigates the current problem of contractual liability insurance. This topic has been placed in the context of self-insurance, i.e. the solution available for those who consider insurance too expensive. Self-insurance and insurance against contractual liability is meant to protect enterprises against excessive losses in case of the duty to redress damage resulting from non-performance or improper performance of contractual obligations.

The term "enterprise" denotes units of any kind, such as state enterprises, cooperatives, limited liability companies, joint-stock companies and other types of companies. Special attention has been paid to the problem of financial protection against losses resulting from the payment of damages (the problem of insurance and self-insurance funds). Besides, the article presents the means of preventive activity of enterprises and insurance companies. In addition, the article indicates advantages and disadvantages of self-insurance and insurance and discusses to present possibilities of using these instruments in the economic praxis of enterprises.